

**ЧОРВАЧИЛИКДА ОЗУҚА БАЗАСИНИ МУСТАҲКАМЛАШДА
МАККАЖЎХОРИ ЎСИМЛИГИНИНГ БАРГ САТҲИ**

М.Х.Зулфиқоров-мустақил тадқиқотчиси¹

М.А.Бонни-талаба²

Б.Д.Аллашов-илмий ишлар ва инновациялар бўйича директор
ўринбосари, к.х.ф.н., катта илмий ходим³

А.Е.Янгибоев-доценти, к.х.ф.д., (DSc)¹

*Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва
биотехнологиялар университети Тошкент филиали¹*

Тошкент давлат аграр университети²,

*Чорвачилик ва паррандачилик илмий-тадқиқот институти,
allashev-b@mail.ru³*

Аннотация. Чорвачиликни соҳалари муваффақиятли ривожда озуқа базаси муҳим аҳамиятга эга. Чорва моллари учун сифатли силос тайёрлашда маккажўхори муҳим озуқабоп экинлардан бири саналади. Маккажўхоридан сифатли силос тайёрлашда ўсимлик барг сатҳи ҳам муҳим кўрсаткичлардан ҳисобланади. Ушбу мақолада маккажўхорининг Ўзбекистон-2018 навини ҳар хил кўчат қалинлигида экилганда барг сатҳини ўрганиш натижасида олинган маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар. Чорвачилик, маккажўхори, озуқа базаси, барг, барг сатҳи, ҳосилдорлик, баргдорлик, силос.

Summary. The forage base is of great importance for the successful development of livestock farming. Corn is one of the most important forage crops for the production of high-quality silage for livestock. The leaf area of the plant is also an important indicator for the production of high-quality silage from corn. This article presents data obtained from studying the leaf area of the Uzbekistan-2018 corn variety at different planting densities.

Key words: Livestock farming, corn, forage base, leaf, leaf area, yield, foliage, silage.

Кириш. Кейинги йилларда чорвачиликка бўлган эътибор ортиб бораётганлиги ҳаммага маълум. Чорва моларига озуқа тайёрлашда маккажўхори экиладиган майдонлар ҳажми ҳам кенгайиб бормоқда. Чорва моллари учун силос тайёрлаш мақсадида ғалладан бўшаган майдонларга такрорий экин сифатида ҳам экиб етиштирилмоқда. Маккажўхоридан чорва моллари учун силос ёки бошқа озуқа тайёрлашда ўсимликнинг барг сатҳи ҳам муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Маккажўхори экинини экиб етиштиришда кўчат қалинлиги ҳам барг сатҳига таъсир қилади. Маккажўхорини турли хил кўчат қалинлигида етиштириш, унинг ҳосилдорлигига ва барг сатҳига таъсири бўйича бир қатор олимлар тадқиқотлар олиб боришган[1-15].

Маккажўхоридан юқори ҳосил олишда ҳамда барг сатҳи кўп бўлишида тупроқ-иклим шароитларига, сув билан таъминланиш даражасига, нав ёки дурагайнинг биологик хусусиятларига боғлиқ ҳолда кўчат қалинлиги, яъни ҳар

бир гектар ерга энг мақбул кўчат қалинлигини танлаб экиш муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади [1-15].

Тадқиқот мақсади. Олиб борилган тадқиқотнинг мақсади маккажўхорининг янги яратилган Ўзбекистон-2018 навини ҳар хил кўчат қалинлигида экилганда барг сатҳига бўлган таъсирини ўрганиш ва энг мақбул кўчат қалинлигини аниқлашдан иборат.

Тадқиқот усуллари. Илмий тадқиқотларда дала, лаборатория тажрибалари, фенологик кузатувлар умумқабул қилинган “Методика полевых опытов с кукурузой” (Днепропетровск. 1984) услубий қўлланмасидан фойдаланилди [14]. Олинган натижалар Б.А.Доспехов “Методика полевого опыта” (М.1985) ва замонавий АНОВА (Анализ дисперсии) дисперсион услубларида статистик таҳлил қилинган. Барг сатҳи кесмалар услубида (Решетский Н.П. 2000 йил) аниқланди. Бу усул нафақат маккажўхори, балки бошқа кўплаб қишлоқ хўжалиги экинлари барг сатҳини аниқлашда қўлланилади. Бир дона барг майдони қуйидаги формула ёрдамида аниқланади:

$$C=a*c/b$$

бу ерда а-умумий баргнинг массаси, грамм, с-кесма майдони, см², б-кесма массаси, грамм

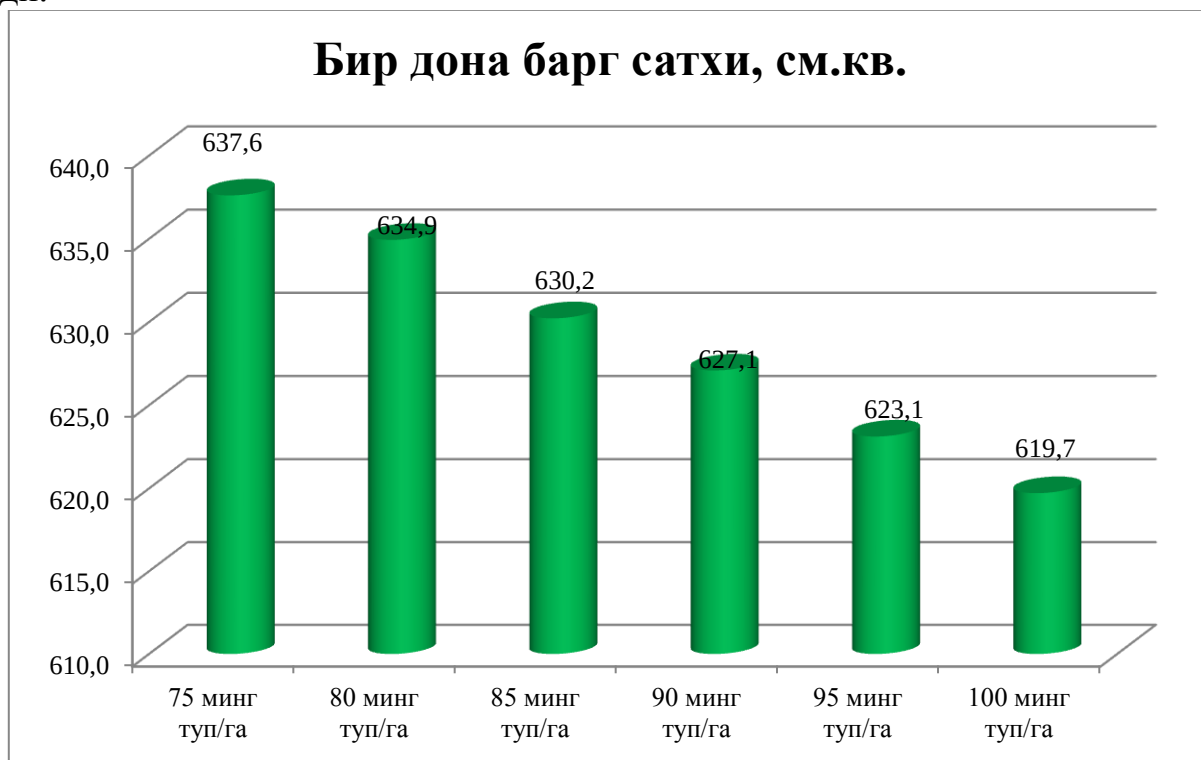
Тадқиқот натижалари. Маккажўхорининг “Ўзбекистон-2018” навини яшил масса учун ҳар хил меъёردаги кўчат қалинлигида экилганда барг сатҳига бўлган таъсири ўрганилди. Бунда ҳам 75 минг туп/га меъёрдан 100 минг туп/га меъёргача бўлган 6 хил вариантда, 4 та такрорланишда тажриба кўчатзорлари ташкил этилди. Яшил масса учун экилган тажриба кўчатзорларидаги экинлар ҳам вариантлар ва такрорланишлар бўйича бир дона барг сатҳи ўртача кўрсаткичи аниқланди. Қуйидаги 1-диаграммада силос учун экилган тажриба кўчатзорида вариантлар ва такрорланишлар бўйича ўртача бир дона барг сатҳи кўрсаткичлари келтирилган.

Диаграмма маълумотларидан кўришимиз мумкинки, яшил масса учун экилган тажриба кўчатзорларида ўртача бир дона барг сатҳи 75 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда 637,6 см.кв., 80 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда 634,9 см.кв., 85 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда 630,2 см.кв., 90 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда 627,1 см.кв., 95 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда 623,1 см.кв., 100 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда 619,7 см.кв. га тенг бўлган.

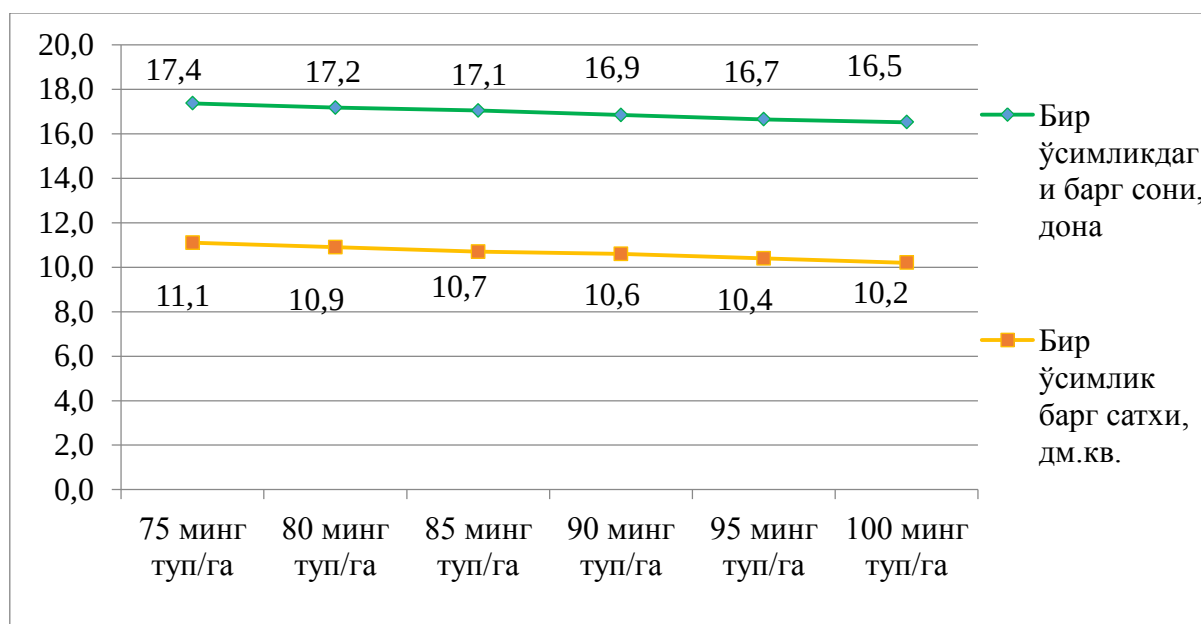
Яшил масса учун экилган тажриба кўчатзорларида ҳам вариантлар ва такрорланишлар бўйича бир ўсимликдаги ўртача барг сонига асосан бир ўсимликнинг барг сатҳи аниқлаб чиқилди. Қуйидаги 2-диаграммада силос учун экилган тажриба кўчатзорида бир ўсимликда ўртача барг сони (дона) ва барг сатҳи бўйича ўртача кўрсаткичлар (дм.кв.) келтирилган.

Диаграмма маълумотларидан кўриш мумкинки, яшил масса учун экилган тажриба кўчатзорида 75 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда бир ўсимликда ўртача 17,4 дона барг бўлгани ҳолда, бир ўсимлик барг сатҳи 11,1 дм.кв., 80 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда бир ўсимликда ўртача 17,2 дона барг бўлгани ҳолда, бир ўсимлик барг сатҳи 10,9 дм.кв., 85 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда бир ўсимликда ўртача 17,1 дона барг бўлгани

ҳолда, бир ўсимлик барг сатҳи 10,7 дм.кв., 90 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда бир ўсимликда ўртача 16,9 дона барг бўлгани ҳолда, бир ўсимлик барг сатҳи 10,6 дм.кв., 95 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда бир ўсимликда ўртача 16,7 дона барг бўлгани ҳолда, бир ўсимлик барг сатҳи 10,4 дм.кв. ва 100 минг туп/га кўчат қалинлигида экилганда бир ўсимликда ўртача 16,5 дона барг бўлгани ҳолда, бир ўсимлик барг сатҳи 10,2 дм.кв. ни ташкил этди.

1-диаграмма. Яшил масса учун экилган тажриба кўчатзоридида бир дона барг сатҳи бўйича ўртача кўрсаткичлар (см.кв.)

2-диаграмма. Яшил масса учун экилган тажриба кўчатзоридида бир ўсимликда ўртача барг сони (дона) ва барг сатҳи бўйича ўртача кўрсаткичлар (дм.кв.)

Хулоса. Олиб борилган тадқиқотларга асосланиб шундай хулосага келиш мумкинки, кўчат қалинлиги бир туп ўсимликда барглар шаклланишига ҳам таъсир қиларкан. Кўчат сони қалин бўлган сари бир туп ўсимликдаги барг сони ва сатҳи ҳам камайиб бориши кузатилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. A.A.Nurmatov, B.D.Allashov, Sh.Sh.Jabborov, I.Rustamova, Sh.Tursunov. Feeding farm animals based on the new innovative total mixed ration (TMR) technology. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2020/12/1. 614 (1), 012161

2. B.D.Allashov, M.X.Zulfikarov, F.Toreev. Effective agrotechnology for cultivation of forage crops. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 2020, 614 (1), 012159 <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/614/1/012159>

3. B.D.Allashov, M.X.Zulfikarov, M.N.Sattarov. Primary seed production of fodder crops. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science 614 (1), 012160 <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/614/1/012160>

4. БД.Аллашов, С.Г.Жамолов, Д.Р.Жураева Сувсизликка ва иссикка чидамли булган озукабоп экинларнинг хорижий нав ёки намуналарини танлаш. Ж.Science and innovation. Special №8, С.285-296

5. Б.Аллашов, С. Жамолов Озукабоп экинларнинг иссикка ва сув танқислигига бардошли нав, намуналарини танлаш. Ж. Актуальные проблемы пустынного животноводства, экологии и создания пастбищных агрофитоценозов." (2023).

6. БД Аллашов, С Жамолов Чорвачиликда озука базасини мустахкамлашда инновацион усулда кашкарбедани бошокли экинлар билан аралашма холда экиб етиштиришнинг ахамияти // Самарқанд ветеринария медицинаси институти Тошкент филиалида 2021 йил 30-март куни бўлиб ўтган илмий-амалий анжуман тўплами. Тошкент-2021. 100-бет

7. БД Аллашов, ШИ Ибрагимов Изучение межгибридных скрещиваний по хозяйственно ценным признакам в селекции средневолокнистого хлопчатника/2006. Материалы конференции Состояние селекции и семеноводства хлопчатника и перспективы ее развития: тезисы докл. межд. науч. практ. Конф. Ст 49.

8. Б.Д.Аллашов Миллий генбанкдан олинган оқжўхори намуналарини айрим қимматли хўжалик белгилари бўйича ўрганиш. 2024 Ж. Science and innovation. Том 3. №Special Issue 47. 574-579 бетлар.

9. Б.Д.Аллашов, Д.О.Рахмонов, А.П.Безверхов. Использование сафлора в качестве нетрадиционной кормовой культуры. Ж.// Главный агроном. Россия № 6. 2019. 2019:6

10. Губин С.В., Логинова А.М., Гетц Г.В. Влияние густоты стояния растений на урожайность гибридов кукурузы различных групп спелости // Вестник Омского ГАУ. 2022. № 3 (47). С. 24–32. DOI 10.48136/2222-0364_2022_3_24.

11. Дала тажрибаларини ўтказиш услублари. ЎзПТИ, Тошкент. 2007, 147 бет.

12. Доспехов Б.А. «Методика полевого опыта. 5-е изд.» - М.: Агропромиздат, 1985. 351 с.

13. ДР Жўраева, БД Аллашов Маккажўхори етиштиришда инновацион усулда тайёрланган компостдан фойдаланиш. 2023 Ж.Science and innovation. Том 2. №Special Issue 8. 297-301 бетлар

14. Методика полевых опытов с кукурузой (Днепропетровск, 1984) услубий қўлланмаси.

15. С Жамолов, Б Аллашов Маккажўхорининг хорижий тизмалари ривожланиш давлари. 2023/11/11 Ж. Актуальные проблемы пустынного животноводства, экологии и создания пастбищных агрофитоценозов. Том 1. №1. Ст. 236-239

УЎК: 633.15

ОЗУҚА БАЗАСИНИ МУСТАҲКАМЛАШДА МАККАЖЎХОРИ ДОН ҲОСИЛДОРЛИГИ

М.Х.Зулфиқоров-мустақил тадқиқотчи¹,

А.Е.Янгибоев-доцент, қ.х.ф.д., (DSc)¹,

Б.Д.Аллашов-илмий ишлар ва инновациялар бўйича директор
ўринбосари, қ.х.ф.н., катта илмий ходим²

*Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва
биотехнологиялар университети Тошкент филиали¹,
Чорвачилик ва паррандачилик илмий-тадқиқот институти,
allashev-b@mail.ru²*

Аннотация. Чорва моллари учун маккажўхори дони ва поясидан турли хил озуқалар тайёрланади. Тўйимли омухта ем тайёрлашда маккажўхори донидан кенг фойдаланилади. Омухта ем чорва моллари маҳсулдорлигини яхшилашда муҳим аҳамиятга эга. Маккажўхори дон ҳосилдорлигини оширишда энг мақбул кўчат қалинлигида экишга аҳамият қаратиш керак бўлади. Бунинг учун маккажўхорини ҳар хил кўчат қалинлигида экиш ва дон ҳосилдорлигини таҳлил қилиш зарур. Ушбу мақолада маккажўхорининг Ўзбекистон-2018 навини ҳар хил кўчат қалинлигида экилганда дон ҳосилдорлигини ўрганиш натижасида олинган маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар. Чорвачилик, маккажўхори, озуқа базаси, сўта, дон, ҳосилдорлик.

Summary. Corn grain and stalk are used to prepare various feeds for livestock. Corn grain is widely used to prepare nutritious compound feeds. Compound feeds are of great importance in increasing livestock productivity. To increase the yield of corn grain, it is necessary to pay attention to its most optimal sowing density. To do this, it is necessary to sow corn at different planting densities and analyze the grain yield. This article presents data obtained as a result of studying the grain yield of Uzbekistan-2018 corn variety at different sowing densities.

Key words: Livestock, corn, forage base, feed, grain, yield.

	танқислигига чидамли бўлган окжўхорининг маҳаллий ва хорижий намуналарини синаш ҳамда баҳолаш	
68	Маматова Ш.А., Ахмедов Т.П., Аллашов Б.Д. Чорвачиликда озуқа базасини мустаҳкамлашда иқлим ўзгаришига чидамли озуқабоп экинларни синаш	252
69	Ахмедов Т.П., Зулфиқоров М.Х., Аллашов Б.Д. Чорвачиликда озуқа базасини мустаҳкамлашда маккажўхорининг бошпоя баландлиги	257
70	Ахмедов Т.П., Эрданова М.М., Маматова Ш.А., Аллашов Б.Д. Турли муддатларда экилган маккажўхорида барглар сони ўзгарувчанлиги	261
71	Ахмедов Т.П., Эрданова М.М., Маматова Ш.А., Аллашов Б.Д. Турли муддатларда экилган маккажўхорида барглар шаклланиши	265
72	Ахмедов Т.П., Эшмурадова Ҳ.Р., Бонни М.А., Аллашов Б.Д. Чорвачиликда озуқа базасини мустаҳкамлаш мақсадида турли муддатларда экилган маккажўхорида сўталар шаклланиши	269
73	Зулфиқоров М.Х., Аллашов Б.Д., Янгибоев А.Е. Чорвачиликда озуқа базасини мустаҳкамлашда маккажўхорининг бошпоя тузилиши ва аҳамияти	273
74	Зулфиқоров М.Х., Ахмедов Т.П., Аллашов Б.Д. Чорвачиликда озуқа базасини мустаҳкамлашда маккажўхори ўсимлигида барглар сони	277
75	Зулфиқоров М.Х., Бонни М.А., Аллашов Б.Д., Янгибоев А.Е. Чорвачиликда озуқа базасини мустаҳкамлашда маккажўхори ўсимлигининг барг сатҳи	281
76	Зулфиқоров М.Х., Янгибоев А.Е., Аллашов Б.Д. Озуқа базасини мустаҳкамлашда маккажўхори дон ҳосилдорлиги	285
77	Зулфиқоров М.Х., Янгибоев А.Е., Бонни М.А., Аллашов Б.Д. Чорва озуқа базасини мустаҳкамлашда маккажўхори кўк масса ҳосилдорлиги	289
78	Нажмиддинов Ж.Н., Ахмедов Х.Т., Казаков Н.И. Урожай кормовой массы и семенная продуктивность <i>solsola gemmascens</i> вцеловиях юго заподного Кызилкумов	293
79	Сергазиева М.Р., Муталиева А.А., Арапбаева Ж.Е. Устойчивое сельское хозяйство: глобальные вызовы и мирные тенденция	296
80	Kholmurodova M., Juliev M., Djanpulatova Z. Assessment of soil erosion in rangeland using modern technologies on the example of chartak district of namangan region	300
81	Kholmurodova M., Juliev M.,Turdaliev S. Markaziy Osiyoda tuproq eroziyasini o'rganish bo'yicha ilmiy sharh (1993–2022)	302
82	Djanpulatova Z., Juliev M., Kholmurodova M. Land use and land cover change impacts on rangeland ecosystem services: evidence from Chartak district, Namangan region	306
83	Djanpulatova Z., Juliev M., Turdaliyeva S. Markaziy Osiyoda	309